

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้าถึงบทบาทของสื่อมวลชนในบ้านวังเคียง ตำบลปากกาง อำเภอ
ลอง จังหวัดแพร่ นั้น มีทฤษฎีแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ ทฤษฎีเกี่ยวกับ
บทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน และทฤษฎีว่าด้วยการใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจของผู้
รับสาร

บทบาทของสื่อมวลชน เป็นหน้าที่ที่สื่อมวลชนได้ปฏิบัติอยู่ โดยมีสื่อมวลชนเป็น
หน่วยงานหรือระบบย่อยอันหนึ่ง ที่มีส่วนในสังคมและมีบทบาทตอบสนองความจำเป็นทาง
สังคมนั้น ๆ บทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนคือ ความประสงค์ที่จะใช้สื่อมวลชนทำหรือก่อให้เกิด
ผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อสังคม คือ

1. การให้ข่าวสาร (Information)

การให้ข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ และสภาพการณ์ในสังคมในโลก บอก
ให้ทราบถึงสัมพันธภาพแห่งอำนาจ ช่วยเสริมในการเกิดนวัตกรรม การปรับตัวและความ
ก้าวหน้า

2. การประสานสัมพันธ์ (Correlation)

อธิบาย แปลความและวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความหมายของเหตุการณ์
และข่าวสารให้ความสนับสนุนแก่อำนาจหน้าที่และปทัสสถานที่ยอมรับแล้ว ทำให้เกิดการสั่งสม
ทางสังคม(Socialization) ประสานกิจการต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน ทำให้เกิด
ความยินยอมพร้อมใจ(Consensus) จัดระเบียบอะไรก่อนหลัง และบอกให้รู้ว่าสภาวะ
ทางสังคมอะไรสำคัญกว่าอะไร

3. ความต่อเนื่อง (Continuity)

แสดงออกซึ่งวัฒนธรรมหลัก และยอมรับวัฒนธรรม รวมทั้งพัฒนาการของวัฒนธรรมใหม่ก่อให้เกิดและดำรงไว้ซึ่งค่านิยมพื้นฐานของคนทั่วไป (Commonity of values)

4. ความบันเทิงเรีงรมย์ (Entertainment)

ให้ความสนกสนานเพลิดเพลิน และวิธีการพักผ่อนหย่อนใจ ลดความตึงเครียดทางสังคม

5. การระดมสรรพกำลัง (Mobilization)

รณรงค์ด้านการเมือง การสงคราม การพัฒนาทางเศรษฐกิจ การทำงาน และบางครั้งการศาสนา เพื่อวัตถุประสงค์ของส่วนรวม

จะเห็นได้ว่าในประเทศไทย ที่มีการนำการสื่อสารมาใช้ในการพัฒนาประเทศนั้น มีจุดประสงค์ในการระดมสรรพกำลัง ตามแนวคิดของ Denis Mcquail อยู่มาก โดยมีเป้าหมายที่สังคมชนบท ดังนั้น จึงน่าที่จะนำมาตรวจสอบถึงภารกิจของสื่อมวลชนในหมู่บ้านชนบทว่าทำได้หน้าที่ดังกล่าวอย่างไร Lasswell อ้างไว้ในเมตตา กฤตวิทย์และคณะ (2530 : 77-78) ได้กล่าวถึงกิจกรรมหลักของสื่อมวลชน (Major Mass Communication Activites) ดังนี้

1. การเฝ้ามองสิ่งแวดล้อม หมายถึง การรวบรวมและกระจายข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ทั้งภายในและภายนอกสังคม ซึ่งลาสเวลล์ได้นิยามหน้าที่นี้ว่า คือหน้าที่ในการเฝ้ามองความเป็นไปของสิ่งแวดล้อม เช่น หน้าที่ทำข่าวของหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

2. การช่วยสังคมในการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง การตีความเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม และกำหนดนฤติกรรมที่เหมาะสม เพื่อตอบสนองต่อเหตุการณ์เหล่านั้น หน้าที่นี้จึงมีรวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ ของสังคมเพื่อร่วมในการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ฉะนั้น จึงจัดเป็นหน้าที่ประเภทประกอบและตัดต่อเรื่องและทำการโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda)

3. การถ่ายทอดมรดกทางสังคม หมายถึง หน้าที่ซึ่งเน้นหนักในเรื่องให้การศึกษาคือ มีหน้าที่สื่อสารข้อมูล ข่าวสาร ค่านิยม และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม จากรุ่นอายุหนึ่งไปอีกรุ่นอายุหนึ่ง จากสมาชิกของสังคม หรือสมาชิกกลุ่มไปถึงสมาชิกใหม่

4. การให้ความบันเทิง หมายถึง การให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินและผ่อนคลายความตึงเครียด ในชีวิตประจำวัน

กิจกรรมหลักเหล่านี้ อาจให้ผลที่น่าพึงพอใจ ในแง่ของความเป็นอยู่ของสังคม และความผาสุกของสมาชิกสังคม หรืออาจให้ผลที่ไม่พึงปรารถนา หรือให้ผลเสียแก่สังคม ตัวอย่างเช่นข่าวที่เผยแพร่มากเกินไป อาจก่อให้เกิดความตื่นกลัวสูง อาจทำให้คนหมดหวังและถอยหลังไปใช้ชีวิตส่วนตัว หรือ กลายเป็นคนขาดความสนใจผู้อื่น การตีความของสื่อมวลชน อาจทำให้ใช้กำลังความคิดของคนอ่อนแรงลง และการให้ความบันเทิงรูปแบบอาจทำลายความคิดสร้างสรรค์ หรือความล้ำเลิศทางศิลปะ เป็นต้น

ในอีกด้านหนึ่งสื่อมวลชนมีหน้าที่ ในการสื่อสารไปยังมวลชน นันทวรรณ สุชาติ (2529: 473-474) กล่าวไว้ในเรื่องพันธะกิจและวัตถุประสงค์ทั่วไปของสื่อมวลชนว่ามีดังนี้

1. การตอบสนองความต้องการเกี่ยวกับข่าวสาร สังคมสมัยใหม่ต้องพึ่งอาศัยสารสนเทศประเภทต่าง ๆ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดี สมาชิกสังคมควรได้รับการแจ้งข่าวสารที่จำเป็นและพอเพียงต่อการดำรงชีวิตในสังคม การสื่อสารมีบทบาทหน้าที่ในการสะท้อนสภาพแวดล้อมของสังคมตามที่เป็นจริง สร้างความทันต่อเหตุการณ์ เช่น แจ้งข่าวให้ประชาชนทั่วไปทราบ

2. การเป็นผู้ควบคุมสารสนเทศ (Gate keeper) ที่จะส่งผ่านไปยังประชาชน หมายถึง การให้การกลั่นกรอง ตัดความ เลือกสรรหรือปรับปรุงข่าวสารเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนมองในแง่ลบก็ถือว่า มีจุดประสงค์ เพื่อป้องกันผลอันไม่พึงประสงค์บางประการของการสื่อสาร รวมถึงเนื้อหาที่อาจเป็นการเร้าความรู้สึกหรือปลุกเร้าอารมณ์ นอกจากนั้นยังเป็นการควบคุมกำหนดลำดับความสำคัญของการเป็นข่าว (agenda setting) คือให้แนวทางว่าผู้รับสารควรจะคิดอย่างไรหรือรู้ว่าขณะนี้อะไรควรจะเป็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของประชาชนและนำมาพิจารณากัน

3. การให้ความบันเทิง พฤติกรรมการสื่อสารกับมวลชนในบางครั้งจะเน้นในบางเรื่องของความบันเทิงเป็นหลักใหญ่ จนดูเหมือนว่ามีลักษณะแตกต่างไปจากการให้ข่าวสาร ซึ่งที่จริงแล้วสารสนเทศจำนวนมากก็มีคุณค่าทางความบันเทิงปนอยู่ และการบันเทิงจำนวนมากก็มีการแจ้งสารสนเทศ หรือ มีส่วนในการส่งเสริมระบบค่านิยมของบุคคลอยู่ด้วยการสื่อสารนอกจากจะลดความตึงเครียด สร้างความบันเทิงและความสุขแล้ว ยังมีส่วนเสริมสร้างความรู้ความทันสมัยแก่ตัวบุคคลและสร้างวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ (mass culture) ที่เป็นที่ยอมรับหรือเป็นแฟชั่นอยู่ในขณะนั้น

4. การทำหน้าที่ขัดเกลาสังคม ในบริบทนี้ การสื่อสารกับประชาชนก็เพื่อให้แนวทางปฏิบัติร่วมกันตามความคาดหวังของสังคม หรือเป็นการปลูกฝังในสิ่งที่เห็นความเห็นพ้องต้องกัน ที่ค่อนข้างจะเป็นแบบฉบับเดียวกันในการมองสิ่งต่างๆรอบตัวทางสังคม

วิลเบอร์ แชรมป์ (1968 : 122-144) ได้สรุปบทบาทของสื่อมวลชนที่มีผลในการพัฒนาประเทศดังนี้

1. สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นยามรายงานเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้กับประชาชนได้ทราบทั้งนี้เพราะสื่อมวลชนสามารถรายงานและแจ้งข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นหน้าที่ของสื่อมวลชนที่จะเป็นแหล่งสำคัญ สำหรับกระจายข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศให้แก่ประชาชนได้ทราบอย่างกว้างขวางในเวลาอันรวดเร็ว

2. สื่อมวลชนทำหน้าที่ขยายทัศนวิสัยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น สื่อมวลชนนำสิ่งที่ไม่เคยพบเห็นไม่เคยได้ยิน เข้ามาสู่ประสบการณ์ของประชาชน การสร้างประสบการณ์ดังกล่าวเท่ากับสื่อมวลชนได้ช่วยพัฒนาคุณลักษณะของการเข้าใจผู้อื่น หรือลักษณะเอาใจเขามาใส่ใจเรา ซึ่งช่วยให้เกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมในสังคม นอกจากนี้สื่อมวลชนยังจัดอุปสรรคเกี่ยวกับระยะทางและความโดดเดี่ยวห่างไกล สามารถนำประชาชนออกจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมที่ทันสมัย สามารถนำสิ่งที่อยู่ห่างไกลให้เข้ามาใกล้และสามารถทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากลักษณะแบบประเพณีไปเป็นแบบทันสมัยได้ง่ายขึ้น

3. สื่อมวลชนสามารถเน้นหรือกำหนดความสนใจ สื่อมวลชนจะเป็นตัวกำหนดผู้รับสารว่าจะต้องรับสารด้านใดและอะไรบ้างนั้น เป็นการกำหนดของสื่อมวลชนเอง

สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อการสร้างความสนใจ ความสำคัญให้ประชาชนรับรู้ เป็นการเลือกให้ประชาชนว่าอะไรควรทราบอะไรควรพูดถึง จึงเป็นประโยชน์ที่จะกำหนดความสนใจให้อยู่ที่การพัฒนาได้

4. สื่อมวลชนสามารถยกระดับความปรารถนา หรือความต้องการโดยสื่อมวลชนสามารถเสนอข่าวเกี่ยวกับสังคมที่พัฒนาแล้วให้ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ทำให้สังคมต้องพัฒนาเกิดความต้องการที่จะบรรลุมาตรฐานชีวิตเช่นนั้นบ้าง บ้างบุคคลจะเกิดความปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ และเต็มใจที่จะทำงานหนักเพื่อบรรลุชีวิตที่ดีนั้น

5. สื่อมวลชนสามารถสร้างบรรยากาศที่ดี เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การให้ข่าวสารจำนวนมากและหลากหลายทำให้ประชาชนเห็นโลกกว้างขึ้น สามารถกำหนดความสนใจของประชาชนให้อยู่กับการพัฒนาและยกระดับความต้องการของบุคคล ภารกิจทั้งหมดนี้ สื่อมวลชนทำได้ด้วยตนเองโดยตรง นำไปสู่การสร้างบรรยากาศของข่าวสารที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาโดยชี้ให้เห็นถึงวิธีการและชีวิตที่ทันสมัยในสังคมที่ก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ โดยการเผยแพร่ข่าวเกี่ยวกับการพัฒนาจากสังคมที่ห่างไกลโดยการถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมจากส่วนอื่นๆ ของประเทศและของโลก ทำให้สื่อมวลชนสามารถสร้างบรรยากาศทางปัญญา ซึ่งกระตุ้นประชาชนให้สำรวจดูสิ่งที่ตนทำในปัจจุบันและสิ่งที่ควรทำในอนาคต

6. สื่อมวลชนสามารถช่วยเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึก หรือการปฏิบัติที่ยึดถือกันมานานได้โดยทางอ้อม ทัศนคติหรือค่านิยมบางอย่างที่ไม่ถูกต้องเป็นความเชื่อผิดๆที่ยึดถือสืบต่อกันมาบางอย่างเป็นการทำให้การพัฒนาเป็นไปได้โดยยากลำบาก สื่อมวลชนสามารถให้ข่าวสารที่ถูกต้องตามหลักวิชา ก็สามารถช่วยเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านั้นได้ เป็นการเสริมการให้สื่อบุคคลในการพัฒนา

7. สื่อมวลชนสามารถให้ข่าวสารเพื่อนำมาเป็นเรื่องพูดคุยหรือปรึกษาหารือกัน โดยสื่อบุคคลบุคคลที่ใช้สื่อมากจะเป็นผู้รู้และมีข่าวสารมาก สามารถนำความรู้หรือข่าวสารนั้นไปแนะนำและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้อื่น สื่อมวลชนสามารถให้ข่าวสารเพื่อนำมาเป็นเรื่องพูดคุยปรึกษาหารือได้โดยผ่านบุคคล นับเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนา

8. สื่อมวลชนสามารถให้สถานภาพของบุคคล การให้ข่าวสารโดยการยกย่องหรือดูถูกเหยียดโดยสื่อมวลชนเป็นการช่วยยกสถานภาพของปัจเจก ดังที่ ลาดาเฟลด์ และ Merton (1964:135)

"สื่อมวลชนให้ชื่อเสียงและเพิ่มอำนาจแก่บุคคลโดยการยอมรับสถานภาพของบุคคลนั้นมีความสำคัญมากพอที่จะถูกคัดเลือกออกมาจากมวลชนจำนวนมากที่ต่างคนต่างไม่รู้จักกันและแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมและความเห็นของบุคคลที่ถูกคัดเลือกนั้น มีความสำคัญมากพอที่ประชาชนควรให้ความสนใจ"

9. สื่อมวลชนทำให้ประชาชนเชื่อฟังและทำตามบรรทัดฐานของสังคม สื่อมวลชนมีภาระหน้าที่ในการเปิดเผยพฤติกรรมที่เป็นบรรทัดฐานของสังคม และพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากทำนองคลองธรรม สื่อมวลชนจึงทำให้เกิดความเชื่อฟังและสร้างบรรทัดฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมในการพัฒนาได้

10. สื่อมวลชนสามารถช่วยสร้างรสนิยม ตามธรรมดาคนมนุษย์จะชอบสิ่งที่ได้ยินหรือพบเห็นสิ่งที่คุ้นเคย และเมื่อสิ่งนั้นๆ ได้รับเป็นสิ่งทีปรากฏทางสื่อมวลชน ได้รับการยกย่องจากสื่อมวลชนประชาชนก็จะนิยมชมชอบตามไปด้วย สื่อมวลชนจะเร่งกระบวนการทำให้เกิดความคุ้นเคยให้เป็นที่รวดเร็ว สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อการสร้างรสนิยม

11. สื่อมวลชนสามารถมีอิทธิพลต่อทัศนคติที่ไม่พึงปรารถนา สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อเรื่องที่ยังไม่ค่อยเป็นที่ทราบกัน และต่อความคิดเห็นหรือความเชื่อที่ยังไม่พัฒนาจนกลายเป็นทัศนคติที่พึงปรารถนาในการพัฒนาสื่อมวลชนจะช่วยในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนหรือทิศทางของทัศนคติที่เป็นอยู่โดยทั้งไปได้ สามารถใช้สื่อชักจูงโน้มน้าวได้ ถ้าไม่ใช่ทัศนคติที่ถูกยึดถืออย่างเหนียวแน่น

ภารกิจของสื่อมวลชนที่มีต่อการพัฒนาดังที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่าแนวคิดของแชร์มป เน้นที่การใช้สื่อมวลชนเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แนวทางในการพัฒนาที่ใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือของ แชร์มป มุ่งการเผยแพร่ทักษะใหม่ ๆ โดยการสอนให้ทั่วถึงก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ไปในทางที่นักพัฒนากำหนดว่า เป็นการเปลี่ยนไปสู่ความเจริญ ความทันสมัยภารกิจของสื่อมวลชนจึงเป็นภารกิจที่นำมาใช้ในฐานะเป็น

เครื่องมือสนับสนุนการพัฒนากำหนดไว้

เป็นที่น่าสังเกตว่า ประเทศไทยได้มีการใช้สื่อมวลชนสนับสนุนการพัฒนาชนบทมานานแล้วแต่ยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจังว่า สื่อมวลชนได้มีผลในแนวคิดนั้นมากน้อยเพียงใด

เสถียร เขยประทัย (2528:150-151) กล่าวว่า "ในอดีตที่ผ่านมาอาจกล่าวได้ว่าไม่มีการวางแผนหรือวางยุทธวิธีทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในประเทศด้อยพัฒนาส่วนใหญ่ ซึ่งจะเห็นได้ว่า

1. ไม่มีแผนประจำปีเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา การขาดแผนที่วางไว้ทำให้การดำเนินการด้านการสื่อสารเพื่อพัฒนามีลักษณะที่ไม่เพียงพอ มีข้อผิดพลาดและขาดความสมดุล

2. บางครั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในชนบททำงานตามลำพังหน่วยงานเดียวโดยไม่คำนึงถึงประชาชน เป้าหมายที่ส่งข่าวสารไปให้และไม่รู้จักปรับปรุงข่าวสารให้เข้ากับท้องถิ่น

3. ไม่มีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในภูมิภาค ที่ต่างก็เผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนา บางครั้งก็ทำงานซ้ำซ้อนกันหรือแข่งขันกันโดยไม่จำเป็น

4. การจัดลำดับความสำคัญของงานด้านการเผยแพร่ข่าวสารเป็นการกระทำโดยไม่มีหลักการ เป็นการจัดตามแบบอำเภอใจ โดยทั่วไปจะพบว่าหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการสื่อสารจะให้ความสำคัญกับการผลิตเอกสารมากที่สุด มีการออกเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก โดยไม่ค่อยให้ความสำคัญกับประโยชน์และประสิทธิภาพของสิ่งพิมพ์มากนัก การประเมินผลของการสื่อสารมักถูกละเลย การวิจัยและการฝึกอบรมด้านการสื่อสารน้อย

การมองการพัฒนาโดยเน้นความสำคัญทางด้านวัตถุทั้งหมด ทำให้มุ่งถึงสิ่งเป็นวัตถุให้ความสำคัญกับเครื่องมือในการสื่อสาร ตึกและยานพาหนะมากเกินไป และให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพในการใช้เครื่องมือเหล่านั้นน้อยเกินไป

5. การเลือกใช้สื่อของการสื่อสารก็กระทำกันในลักษณะตามอำเภอใจ เช่น มีการใช้เงินจำนวนมากในการพิมพ์เอกสารต่าง ๆ ทั้งๆที่มีอัตราการอ่านออก เขียนได้ของ

ชาวชนบทยังค่อนข้างต่ำ

6. การสื่อสารถูกนำไปใช้เพื่อช่วยชาวไร่ชาวนาให้รู้จักเทคนิคต่าง ๆ เพื่อวัตถุประสงค์ในการผลิตเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นจึงเลยไม่ให้ความสนใจการพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งก็มีความสำคัญในการพัฒนาไม่น้อย

จากการขาดการวางแผนการใช้การสื่อสารเพื่อการพัฒนาดังกล่าวนี้ ได้ใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสื่อมวลชน (Structural Functionalism) โดยนำมาพิจารณาในแง่ที่ทั้งโครงสร้างและหน้าที่ของสื่อมวลชนนั้น มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของสังคมเข้าไปกระทบกับโครงสร้างของหมู่บ้านชนบท โดยเข้าไปเพิ่มเป็นองค์ประกอบของโครงสร้างสังคม ประเด็นที่นำมาพิจารณาก็คือ ในการเข้าไปมีภารกิจในหมู่บ้านชนบทนั้น สื่อมวลชนทำหน้าที่ (Function) หรือไม่ทำหน้าที่ (disfunction) ซึ่งสัมพันธ์กับการพัฒนาในหมู่บ้านชนบท เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ในอีกทฤษฎีหนึ่ง การวิจัยถึงบทบาทของสื่อมวลชนที่มีในหมู่บ้านวังเคียน อำเภอลอง จังหวัดแพร่ นั้น เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจต่อสื่อ (uses and gratification approach) เมตตาและคณะ (2530:123-124) เรียบเรียงแนวคิดเกี่ยวกับการใช้และความพอใจไว้ดังนี้

คาทซ์ (Katz:1959) เป็นคนแรกที่มีความเห็นว่างานวิจัยเกี่ยวกับผลหรืออิทธิพลของสื่อที่มีต่อบุคคลนั้น ควรให้ความสนใจลดน้อยลง แต่ควรให้ความสนใจต่องานวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อของบุคคลให้มากขึ้น โดยคาทซ์ชี้ให้เห็นว่าสื่อจะมีอิทธิพลต่อบุคคลที่ไม่เลือกใช้สื่ออย่างแน่นอน และการเลือกใช้นั้นก็สืบเนื่องมาจากเหตุผลทางจิตวิทยาและความต้องการทางสังคมของแต่ละบุคคลนั้น ๆ

เดวิสสัน (Davison) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ทำให้การสนับสนุนแนวคิดของคาทซ์ โดยให้ข้อคิดว่าบุคคลทุกคน มีความเกี่ยวพันอย่างยิ่งต่อสังคมและสภาพแวดล้อมรอบๆตัว ซึ่งสภาพแวดล้อมดังกล่าวเป็นสาเหตุให้แต่ละบุคคลมีความต้องการเลือกใช้สื่อ หรือเลือกรับข่าวสาร เพื่อสนองความพอใจ และสอดคล้องกับความต้องการทางสังคม

แม็คควอล (McQuail) ได้ชี้ให้เห็นประโยชน์ของการศึกษาเกี่ยวกับการใช้และ

ความพอใจของสื่อไว้ 2 ประการคือ

1. เพื่อให้เข้าใจความสำคัญและความหมายของการเลือกใช้สื่อและ
2. เพื่อเสนอแนะตัวแปรกลาง (intervening Variables) ในการวิจัยเกี่ยวกับผลของสื่อ

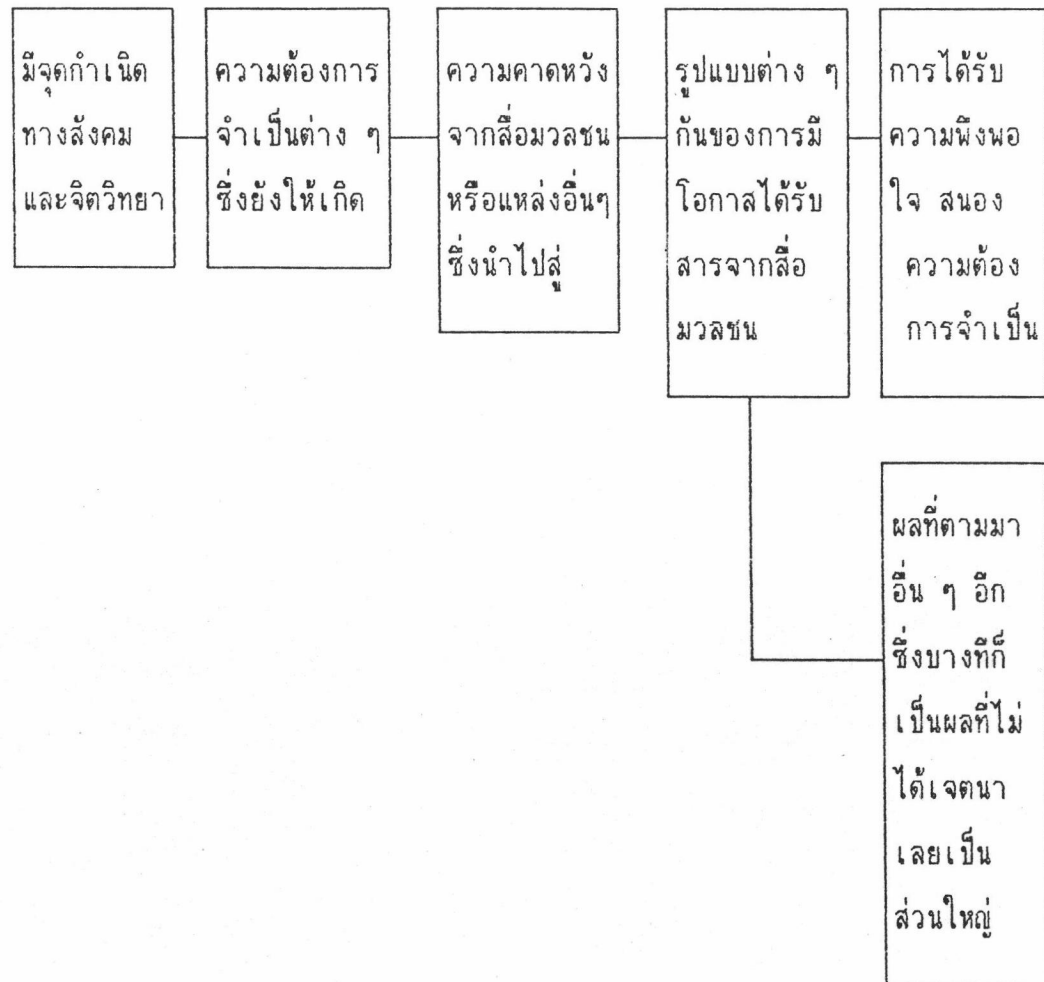
นอกจากนั้น แม็คเคลล ยังได้สรุปเกี่ยวกับสภาพงานวิจัยในเรื่องนี้ไว้ว่า การศึกษาในแนวทางการใช้และความพอใจต่อสื่อนี้ยังอยู่ในขอบเขตจำกัด เนื่องจากงานวิจัยที่ผ่านมายังไม่สามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การที่บุคคลมีความต้องการที่จะเลือกรับสื่อหรือข่าวสารนั้น เป็นเพราะมีสาเหตุมาจากความคาดหวังเพื่อแสดงความพึงพอใจโดยได้รับอิทธิพลมาจากสภาพแวดล้อมในสังคมที่สร้างความต้องการดังกล่าวขึ้น ให้แก่บุคคลอย่างแน่นอน แต่อย่างไรก็ตามมีงานวิจัยหลายงานที่สนับสนุนความคิดเกี่ยวกับการแสวงหาความพึงพอใจจากสื่อมวลชนในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น การแสวงหาความรู้จากรายการข่าว การเปิดรับสื่อเพื่อหลีกเลี่ยงต่อปัญหาในชีวิตประจำวัน ความโดดเดี่ยว ความวิตกกังวล ความเครียด หรือเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ตนเอง เพื่อแสวงหาข้อมูลในการสนทนากับบุคคลอื่นในสังคม

ยูล เบญจรงค์กิจ (2528:35) ได้สรุปแนวการวิจัยการใช้สื่อเพื่อสนองความพอใจของผู้รับสาร ซึ่ง คาทซ์ (Katz) และคณะจัดทำขึ้นไว้ดังนี้

" การศึกษาการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจคือ การศึกษาเกี่ยวกับ (1) สภาพาสังคมและจิตใจที่มีผลต่อ (2) ความต้องการของบุคคล ซึ่งนำไปสู่ (3) การคาดคะเนเกี่ยวกับ (4) สื่อและแหล่งที่มาของสาร การคาดคะเนนำไปสู่ (5) ความแตกต่างกันในการใช้สื่อและพฤติกรรมอื่นๆของแต่ละบุคคล ยังผลให้เกิด (6) ความพอใจที่ได้รับจากสื่อและ (7) ผลอื่นๆที่บางครั้งมิได้คาดหมายมาก่อน " (Katz และคณะ: 1974:20)

ทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจนี้ อธิบายว่า สภาพาสังคมและจิตใจของมนุษย์แต่ละคนทำให้มนุษย์มีความต้องการแตกต่างกันไป และความต้องการนั้นทำให้แต่ละคนคาดคะเนว่าสื่อแต่ละประเภทจะตอบสนองความพอใจให้ต่างกันไปด้วย ดังนั้นลักษณะ

ของการใช้สื่อของบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกัน จะแตกต่างกันไป ขึ้นสุดท้ายความพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อ จะต่างกันออกไปด้วย

รูปที่ 1 หน่วยประกอบต่าง ๆ ของแบบจำลองการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจ

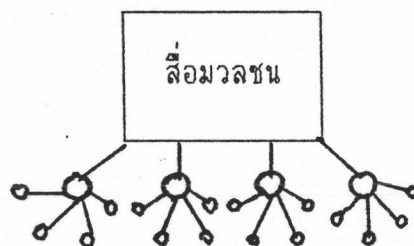
ไรท์ (1950) กล่าวว่า ลักษณะของการศึกษาสื่อโดยไม่ได้มองเพียงว่า สื่อมีอิทธิพลต่อมนุษย์ แต่มองว่า มนุษย์ต่างหากที่ใช้สื่อสนองความพอใจของตน

การใช้ทฤษฎีการใช้และความพึงใจของผู้รับสารนี้ เป็นการตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า ผู้รับสารเป็นผู้ริเริ่มในการเลือกใช้ประเภทของสื่อและเนื้อหาของสารที่สนองตอบความต้องการ ของแต่ละบุคคลและให้ความพอใจแก่ผู้รับสาร ในการใช้สื่อและสารนั้น ๆ

ลาซาร์เฟลด์ (อังกิน พิระ : 2529: 647) กล่าวถึงการสื่อสารมวลชนสองทอด และอิทธิพลของผู้นำความคิดเห็นว่า ข่าวสารจากสื่อมวลชนมิได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อการตัดสินใจ การตัดสินใจส่วนใหญ่เกิดจากการติดต่อพูดคุยกับบุคคลอื่น ความคิดเห็นต่างๆมักจะไหลผ่านจากวิทยุกระจายเสียงไปยังผู้นำความคิดเห็น และจากผู้นำความคิดเห็นไปยังกลุ่มประชากรที่มีความกะตือรือร้นน้อยกว่าจุดเด่นของทฤษฎีการสื่อสารมวลชนสองทอดนี้ก็คือ ได้พิจารณาความจริงที่ว่า มนุษย์มิได้อยู่โดดเดี่ยวในสังคม แต่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในลักษณะเป็นกลุ่มปฐมภูมิ หรือทุติยภูมิเสมอ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆในสังคม ก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายในการสื่อสารมวลชนหน้าที่คือ

1. เป็นช่องทางการถ่ายทอดข่าวสารในสังคมและ
2. เป็นแหล่งของอิทธิพลกลุ่มหรืออิทธิพลบุคคลที่มีผลต่อความคิดและการกระทำของสมาชิกในสังคม

แบบจำลองการสื่อสารมวลชนสองทอดเป็นดังนี้

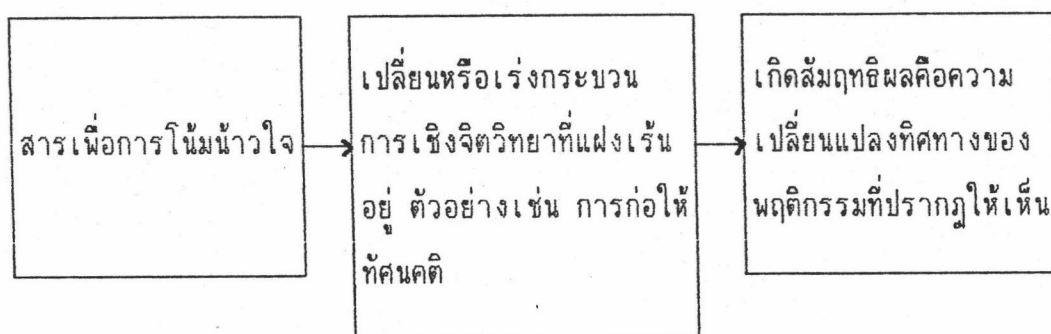

- คือผู้นำความคิดเห็น
- ◉ คือ ปัจเจกบุคคลที่ติดต่อในเชิงสังคม กับผู้นำทางความคิดเห็น

รูปที่ 2 การสื่อสารมวลชนสองทอด

สารจากสื่อมวลชนมีลักษณะโน้มน้าวชักจูงใจ เดอเฟลอร์ (อ่างใน สวณิต ,
 รวีวรรณ: 2528: 82 - 83) ได้อภิปรายทฤษฎีการสื่อสารมวลชนซึ่งบ่งว่า สารจากสื่อมวลชน
 ประกอบด้วยลักษณะเชิงสิ่งเร้าบางประการ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ต่อลักษณะแห่งบุคลิกของสมาชิกผู้
 รับสารอย่างเห็นได้ชัด ทฤษฎีสิ่งเร้าตอบสนองที่ปรับปรุงแล้วนี้ ยอมให้มีตัวแปรทางด้าน
 บุคลิกภาพเข้ามาแทรกการวิจัยเกี่ยวกับการโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งวางไว้เพื่อจะลอคคิตได้เป็น
 ตัวอย่างที่ดีของทฤษฎีว่าด้วยความแตกต่างระหว่างบุคคล

แบบจำลองนี้ตั้งอยู่บนความเชื่อที่ว่า ภูมูแจสำคัญของการโน้มน้าวใจอย่างมี
 ประสิทธิภาพ อยู่ที่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเชิงจิตวิทยาภายในของปัจเจกบุคคล โดยการ
 ปรับเปลี่ยนนี้ จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายในการทำให้เกิดการตอบสนองทางพฤติกรรมดัง
 ประารถนา

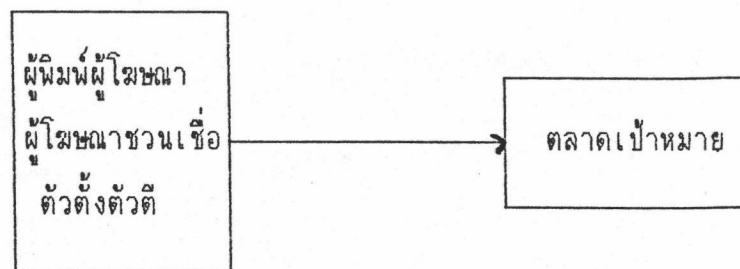
รูปที่ 3 แบบจำลองจิตวิทยาพลวัตของเดอเฟลอร์ แสดงให้เห็นถึงโครงสร้าง
 เชิงจิตวิทยาภายในในฐานะที่เป็นตัวแปรแทรกเข้ามาในกระบวนการของ
 ผลแห่งการสื่อสาร

เดอนิส แม็คเคเวล (อ่างใน สวณิต , รวีวรรณ : 2528 : 185) กล่าวถึง
 การครอบงำเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพของนักสื่อสารมวลชนกับผู้รับสารว่า ประเภทของ

สถานการณ์การสื่อสารมวลชน ซึ่งผู้ส่งสารมวลชนกำหนดผู้รับสารขึ้นตามจุดมุ่งหมายของตนเองและดังนั้น จึงเป็นการกำหนดเอาเองว่าจะมีทัศนคติอันชัดเจนและหนักแน่นเพียงไร และอย่างไรต่อผู้รับสาร ดังนั้นสัมพันธภาพเช่นนี้จึงไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใดทั้งนี้เพราะว่าสัมพันธภาพดังกล่าวอยู่ภายในการควบคุมของผู้ส่งสาร โดยปกติเรื่องนี้ จะพัวพันกับเจตนาที่จะเข้าถึงและมีอิทธิพลให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ต่อสาธารณชนกลุ่มที่กำหนดหมายไว้แล้ว ทั้งนี้โดยอาศัยการวิจัยกลุ่มผู้รับสารหรือการวิจัยตลาดเข้าช่วย กลุ่มผู้รับสารจะเป็นผู้บริโภคกลุ่มหนึ่ง หรือเป็นกลุ่มเป้าหมายของการโน้มน้าวใจระดับมวลชน

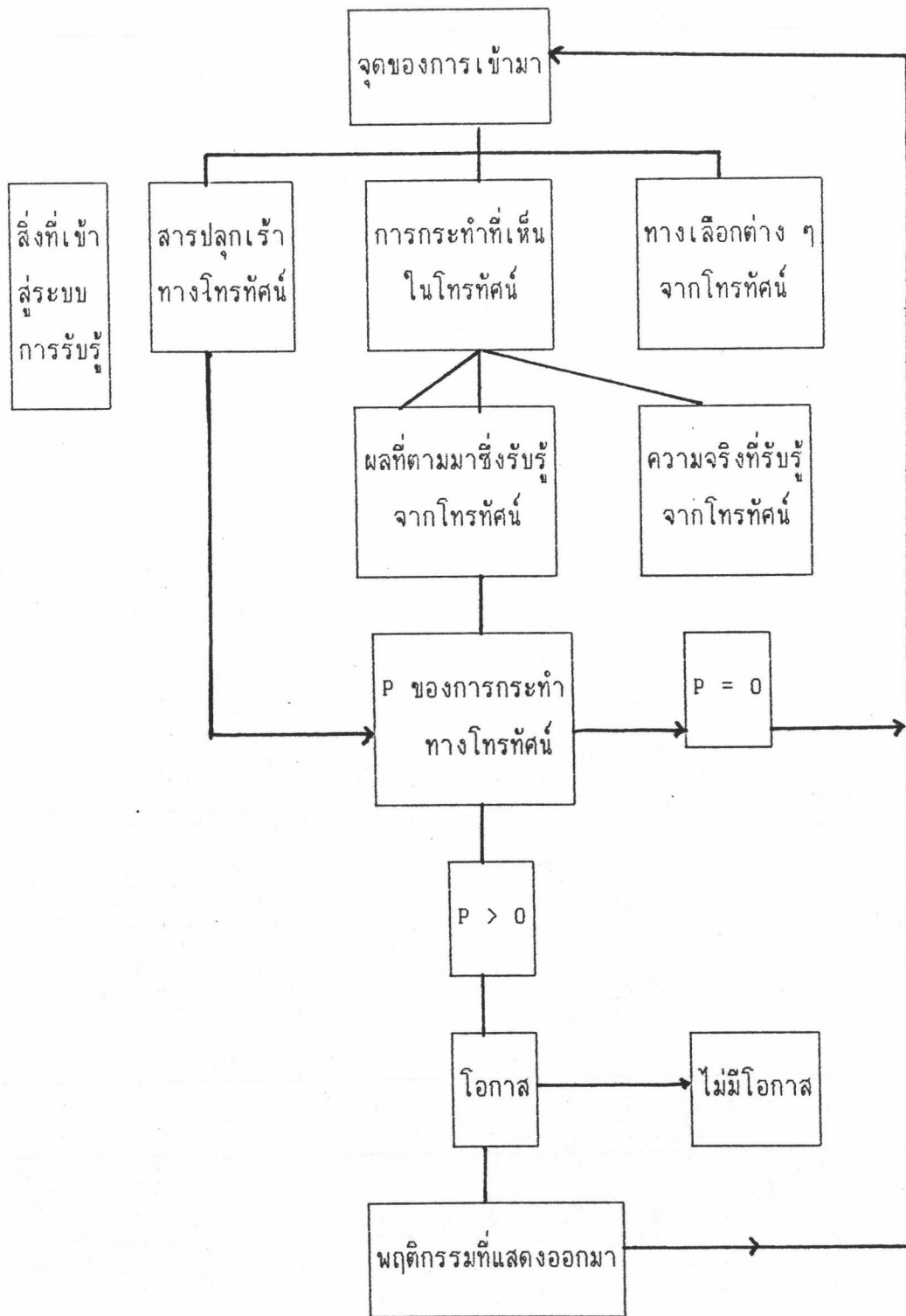
นักสื่อสารมวลชนในฐานะที่เป็น

กลุ่มผู้รับสารในฐานะที่เป็น

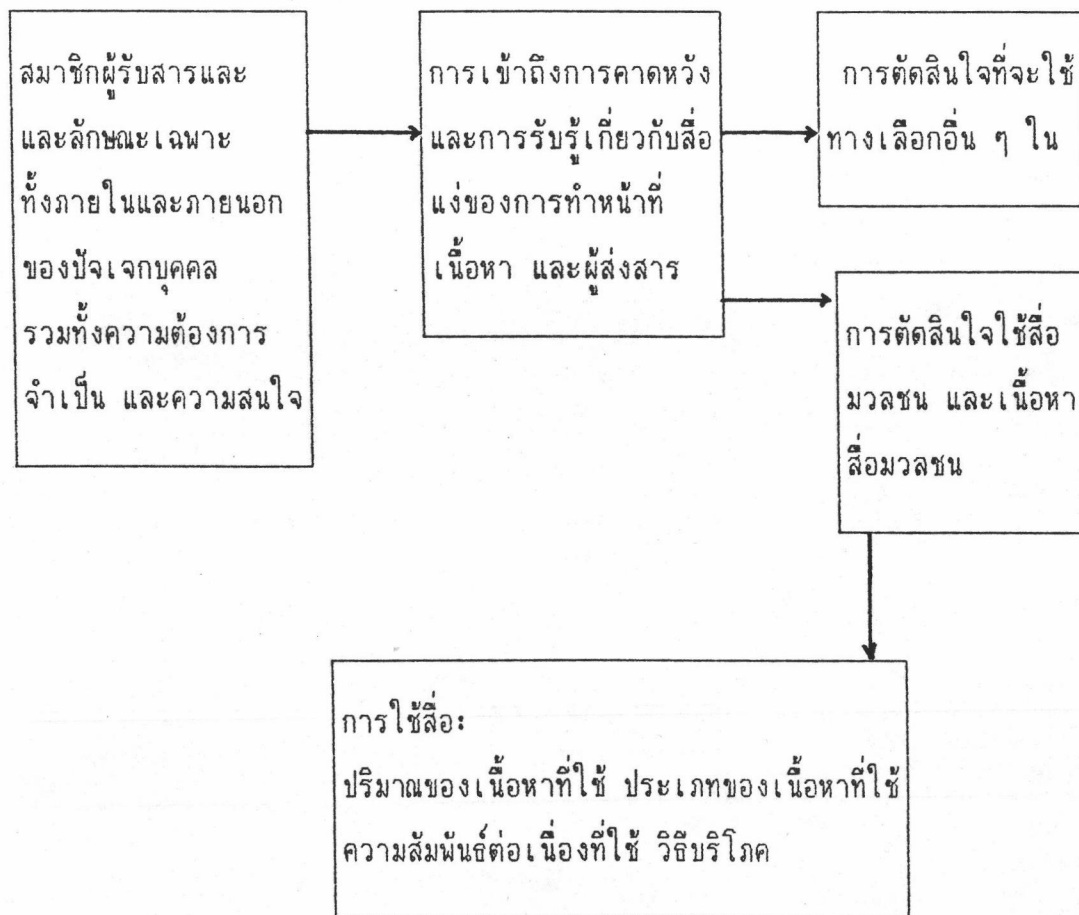
รูปที่ 4 แบบจำลองการครอบงำเกี่ยวกับสัมพันธภาพของนักสื่อสารมวลชนและผู้รับสาร

คอมสตอค และคณะ (อ้างใน สวณิต , รวีวรรณ : 2528: 87 - 88) กล่าวถึงผลของโทรทัศน์ที่มีพฤติกรรมของบุคคลว่า ยิ่งโอกาสที่จะเลือกดูการแสดงทางโทรทัศน์มีน้อยเพียงใด โอกาสที่จะรับเอาการกระทำเช่นที่ปรากฏในการแสดงนั้น ก็ยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น สำหรับการนำเอาการกระทำที่เรียนรู้ไปใช้จริง ๆ นั้น จะต้องมีโอกาสในชีวิตจริงที่เปิดให้

รูปที่ 5 แบบจำลองเชิงจิตวิทยาของคอมสต่อคว่าด้วยผลของโทรทัศน์ที่มีต่อพฤติกรรมที่มีต่อบุคคล (คอมสต่อคและคณะ 1978)

เต็นนิส แม็คเคเวล (อ่างโนสวิต, ระเบียบวาระ : 2528:160-161) กล่าวถึงความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการใช้สื่อและตัวกำหนดต่าง ๆ ว่า ลักษณะต่าง ๆ ของปัจเจกบุคคล ความคาดหวัง การรับรู้เกี่ยวกับสื่อ รวมทั้งอัตราของการที่สื่อจะเข้าถึงสื่อ จะนำไปสู่ การตัดสินใจของปัจเจกบุคคลว่า จะใช้หรือไม่ใช้ เนื้อหาของสื่อมวลชน กิจกรรมสื่อมวลชนส่วนมากแล้ว จะมีกิจกรรมอื่นให้เป็นที่ทางเลือกอื่นอีก ซึ่งเป็นทางเลือกที่ทำหน้าที่อย่างเดียวกันนั่นเอง ตัวอย่างเช่น ปฏิสัมพันธ์กันจริง ๆ แทนที่จะเป็นปฏิสัมพันธ์อย่างเทียม ๆ โดยผ่านเครื่องรับโทรทัศน์

รูปที่ 6 ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการใช้สื่อ และตัวกำหนดต่าง ๆ

ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ จึงมุ่งใช้แนวคิดและทฤษฎีทั้ง 2 ทฤษฎีในการวิจัย คือ ใช้ทฤษฎีบทบาทและหน้าที่ ซึ่งรวมไปถึงการใช้ทฤษฎีไปในการพัฒนาตามแนวความคิดของ แชร์มป์ (Schram) ด้วย เพื่อนำเอาผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาเปรียบกับบทบาทและหน้าที่ ว่า ในหมู่บ้านวังเคียนนั้นสื่อมวลชนมีบทบาทและหน้าที่เป็นไปตามทฤษฎีเพียงใด ในประการใดบ้าง หรือไม่ได้มีบทบาทและหน้าที่ตามทฤษฎีเพียงใด ในประการใดบ้าง ซึ่งจะทำให้เห็น บทบาทที่เป็นจริงของสื่อมวลชนที่มีในหมู่บ้านวังเคียน

ในอีกทฤษฎีหนึ่ง งานวิจัยนี้มุ่งนำทฤษฎี การใช้และความพึงพอใจของผู้รับสาร มาอธิบายผลการวิเคราะห์ข้อมูลว่า ในหมู่บ้านวังเคียน ชาวบ้านได้มีการใช้ประโยชน์ และ มีความพึงพอใจต่อสื่อมวลชนที่เข้าไปถึงหมู่บ้านในระดับใด และการใช้และความพึงพอใจนั้น สัมพันธ์กับบทบาทของสื่อมวลชนในลักษณะใด